עין משפט נר מצוה

צב א ב ג מיי' פ"ו מהל' עבדים הלכה ד סמג עשין פו טוש"ע י"ד סימן רסו סעיף ס:

צג ד מיי' פ"ג מהלכ' מיפורי ביאה הלכה יג סמג לאוין רכח:

מוסף רש"י

לא תהו בראה. לא בכל הקב"ה את העולם להיות בלא יישוב, אלא לשבת יצרה (חגיגה ב:). המשחרר חצי עבדו רבי אומר קנה. הטעם מאחר שאין לו חצי גוף אחר, הרי הוא כאילו נתן לו הכל, והוי ליה כמו שנתן לה ואינו יכול לחזור בו (מגילה כח:). לה לה מאשה. כמו בכל הכתוב לה, וכתיב התם לו משפה לו ניתן לה (חגיגה ד:). כח דהיתירא עדיף ליה. טוב לו להמתינו כח דכתי התתיר, שהוא קומך על שמועתו ואינו יכל להתיר, אבל כח האוסרין לא יכולין להתירו ולפילו דבר המותר (ביצה ב:). פדויה ואינה פדויה. והפדה לא נפדתה משום פדויה ואינה פדויה (בכורות יא:).

תוספות רי"ד

בת חורין אינו יכול יבטל והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר לא תהו בראה לשבת יצרה אלא מפני תיקון העולם ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חצי דמיו וחזרו ב"ה להוראת כדברי ב"ש. גמ' ת"ר המשחרר חצי עבדו רבי אומר קנה וחכ"א לא קנה אמר רבה מחלוקת בשטר דרבי סבר והפדה לא נפדתה או חופשה לא נתן לה מקיש שטר לכסף מה כסף בין כולו בין חציו אף שטר נמי בין כולו בין חציו ורבנן גמרי לה לה מאשה מה אשה חציה לא אף עבד נמי חציו לא אבל בכסף דברי הכל קנה פדויה ואינה פדויה לימא בהא קמיפלגי דמר סבר הקישא עדיפא ומר סבר גזירה שוה עדיפא לא דכולי עלמא גזירה שוה עדיפא ושאני הכא דאיכא למיפרך מה לאשה שכן אינה יוצאה בכסף תאמר בעבד שיוצא בכסף ורב יוסף אמר מחלוקת בכסף דרבי סבר והפדה לא נפדתה פדויה ואינה פדויה ורבנן סברי דברה תורה כלשון בני אדם אבל בשטר דברי הכל לא קנה מיתיבי המשחרר חצי עבדו בשטר רבי אומר קנה וחכ"א לא קנה תיובתא דרב יוסף תיובתא (נימא) בשטר הוא דפליגי אבל בכסף לא פליגי לימא תיהוי תיובתא דרב יוסף בתרתי אמר לך רב יוסף פליגי בשטר וה"ה בכסף והא דקא מיפלגי בשטר להודיעך כחו דרבי וליפלגי בכסף ולהודיעך כחן דרבנן כח דהיתירא עדיף ליה ת"ש והפדה יכול לכל ת"ל והפדה הא כיצד פדויה ואינה פדויה בכסף ובשוה כסף ואין לי אלא בכסף בשטר מנין ת"ל והפדה לא נפדתה או חופשה לא נתן לה ולהלן הוא אומר וכתב לה ספר כריתות מה להלן בשטר אף כאן בשטר אין לי אלא חציו בכסף או כולו בשטר חציו בשטר מנין ת"ל והפדה לא נפדתה או חופשה לא נתן לה מקיש שטר לכסף מה כסף בין כולו בין חציו אף שטר נמי בין כולו בין חציו בשלמא לרב יוסף בתר דאיתותב הא מני רבי היא אלא לרבה רישא דברי הכל וסיפא רבי אמר לך רבה אין רישא דברי הכל וסיפא רבי רב אשי אמר רבי היא אלא מתניתין דקתני מי שחציו עבד וחציו בן חורין בשלמא לרבה מוקים לה בכסף ודברי הכל אלא לרב יוסף לימא רבי היא ולא רבנן אמר רבינא בעבד

טהרה דסבורה שלא יתגב מיסור כמו שהיה מיהא מותרת להם מינקבא ליטרחו והם לתסור נתין בשפחה טפי מממזר מע"ג דשניהם פסולי קהל דנתין אית ביה לאו דלא תתמחן תור"ת משום דנממזר לא שייך לא יהיה קדש דכולי מקדשות קאתי מאיסור דלא תפסי קדושין ואף על גב דתסור נזכר ונכתבה דנפקי נמי מלא יהיה קדש וכפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נד:) לא שריין מלא קדשות לאתי מיניה והם דשרי מכולי נתיני ואמיכי נשפחה תע"ג דשניהם ליכא לאו תור"ת דנתיני ילפינן משאר פסולי קהל כגון עמוני ומואבי ומצרי ואדומי דשרו בקהל גריס דלא לאקרי קהל אבל עבדות דלאו בני קדושין נינהו לא ילפינן מיניהו: **לא** תהו בראה **לשבת יצרה**. הם דלא נקט קרא דפרו ורבו משום דאי הוה יכול לקייס שנם כל דהו משום מצות פרו ורבו לא הוה כפינן ליה והכא כפינן ליה דלפילגש אי נמי נקט הכי קרא משום דמוכחת דמצות רבה היא וכן בפ' נתנת דמגילה (דף מ.) מייתי לה גבי מוכר ספר תורה ללמוד תורה וליתא **משה** דקאמר שתי תלמוד תורה דאמר מר גדול תלמוד תורה כו' משה נמי לא תהו בראה וה"ל ילמד ברבי מדכי מפרש דנקט נשנת ילדה משום דשייך ליה בנלד עבדות אבל פרו ורבו לא שייך אלא בנלד מיהות וכן משמע קצת בירושלמי דפרקין ופ"ק דמ"ק דאמר תמן תנן אין נושאין נשים במועד שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן לומר מפני ניעול פריה ורביה פירוש אלא שמתין מליעשן עד המועד שהוא זמן שמחה ופנוי מכלוס נעון קומי רבי אבא בעבד מהו שיעשן במועד אמר להון נשמעינה מן הדא יבטל ואלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה ואמר שמעון בר אבא בשם רבי יוחנן כל שהוא מצווה על פריה ורביה אסור לו ליעשן במועד פירוש כל שהוא מצווה על פריה ורביה משום **שנאת** ילדה כגון עבד אבל פרו ורבו ולאי לא מיקיים[ב] ולפי זה בשפחה נמי שייך בה שנאת והא דלא כפינן בחציה שפחה וחציה בת חורין משום דקסבר[ג] היינו משום כיון דלא מיפקדא לפרו ורבו אמת גם לאמר שמשתחרר לא תקייס **כופין** את רבו ועושה אותו בן חורין. ומ"ת וכי תומרים לאדם מצוה כדי שיזכה מציך דכתי אמר בפ"ק דשבת (דף ז.) גבי סדיק פת בשנור וי"ל דלוקח התם תמרינן הכי משום דפשיט שהדיק שמן לאשיכה אבל הכא דלא פשיט לא וכן בפ' נתנת לערוגין (דף קג:) אמר הכי שעלתה לו יבלת מצוה תומצה לו נשיניו לקעקיד שנות כדי שיזכה מצוה נעבודה וכן בריש תמיד נשחט (פסחים דף נט.) אמר מחוסר כפרה בערבי פסחים שמניח כפרתו אחר תמיד של בין הערבים לעשה לפסח שים בו כרת אחי עשה להשלמה אלמא קא עברי כהני נעשה להשלמה כדי שיזכה זה נפסח וחציה שפחה וחציה בת חורין לכפו את רבה (לעיל לח:) מחייבים נהגהו בה מנהג הפקר מע"ג דהם פוטרים יין שהיתה מחזרת משום דנהגהו בה מנהג הפקר מע"ג דהם פוטרים יין שהיתה מחזרת נלן ס: **מה לאשה כו'**. מע"ג דג"ם מופנה היא לילפינן מינה מילי טובא מ"מ יין לאיכא למיפרך שנקיון לה משום הקישא: **נעבד**

בת חורין אי אפשר שכבר חציו עבד יבטל והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר [1]לא תהו בראה לשבת יצרה אלא מפני תיקון העולם [ה] כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חצי דמיו וחזרו ב"ה להוראת כדברי ב"ש: **גמ'** [ו]ת"ר המשחרר חצי עבדו רבי אומר קנה וחכ"א [א]לא קנה אמר רבה [2]מחלוקת בשטר דרבי סבר [2]והפדה לא נפדתה או חופשה לא נתן לה מקיש שטר לכסף מה כסף בין כולו בין חציו ורבנן [3]גמרי לה לה מאשה מה אשה חציה לא אף עבד נמי חציו לא [3]אבל בכסף דברי הכל קנה פדויה ואינה פדויה לימא בהא קמיפלגי [3]דמר סבר הקישא עדיפא ומר סבר גז"ש עדיפא לא דכולי עלמא גזירה שוה עדיפא ושאני הכא דאיכא למיפרך מה לאשה שכן אינה יוצאה בכסף תאמר בעבד שיוצא בכסף ורב יוסף אמר מחלוקת בכסף דרבי סבר והפדה לא נפדתה פדויה ואינה פדויה ורבנן סברי [7]דברה תורה כלשון בני אדם אבל בשטר דברי הכל לא קנה מיתיבי המשחרר חצי עבדו בשטר רבי אומר קנה וחכ"א לא קנה תיובתא דרב יוסף תיובתא [ה](נימא) בשטר הוא דפליגי אבל בכסף לא פליגי [ס] לימא תיהוי תיובתא דרב יוסף בתרתי אמר לך רב יוסף פליגי בשטר וה"ה בכסף והא דקא מיפלגי בשטר להודיעך כחו דרבי וליפלגי בכסף ולהודיעך כחן דרבנן [ו]כח דהיתירא עדיף ליה ת"ש [ו]והפדה יכול [ט]לכל ת"ל והפדה [י]הא כיצד פדויה ואינה פדויה בכסף ובשוה כסף ואין לי אלא בכסף בשטר מנין ת"ל והפדה לא נפדתה או חופשה לא נתן לה ולהלן הוא אומר [3]וכתב לה ספר כריתות מה להלן בשטר אף כאן בשטר אין לי אלא חציו בכסף או כולו בשטר חציו בשטר מנין ת"ל והפדה לא נפדתה או חופשה לא נתן לה מקיש שטר לכסף מה כסף בין כולו בין חציו אף שטר נמי בין כולו בין חציו בשלמא לרב יוסף בתר דאיתותב הא מני רבי היא אלא לרבה רישא דברי הכל וסיפא רבי אמר לך רבה אין רישא דברי הכל וסיפא רבי רב אשי אמר רבי היא אלא מתניתין דקתני מי שחציו עבד וחציו בן חורין בשלמא לרבה מוקים לה בכסף ודברי הכל אלא לרב יוסף לימא רבי היא ולא רבנן אמר רבינא בעבד

כת חורין ולא יבטל. לימא מפני לד עבדות שבו: לא קנה כולו. יולר המלך לא על מנת להיות ריקנית ברא מותה כי אם לשבת להיות בה ישוב יצרה: גמ' קנה. והוי חציו בן חורין: והפדה לא נפדתה. דגבי שפחה מכרזה ליכא לדדיים ליה בפדויה ואינה פדויה לקמן ובמסכת כריתות (דף יא.) חציה שפחה וחציה בת חורין ומשום פדויה פלייה בכסף ובשוה כסף: **חופשה לא נתן לה.** היינו שטר דגמר לה לה מאשה: **מה כסף בין כולו בין חציו.** כלילף מוספדה לא נפדתה: **מה אשה לחציה לא.** אין לאשה מתגרשת מצעלה לחצאין: **רבנן סברי ג"ם עדיף.** דלא שבקינן ג"ש ולילפינן מהיקש. ורבי סבר היקש עדיף דכי ליכא למילף מהיקש ומג"ש שבקינן ג"ש ולילפינן מהיקש: **דכולי עלמא גזירה שוה עדיפא.** לכיון דמופנה לדרוש הוי ליה כמאן דכתביה בגופיה דקרא דהא קרא ימיל הוא וכי ליתו מופנים נמי ואין להשיב עליה כיון דמסיני גמרינן לה לאין לאדם דן ג"ש מעצמו מיהי עדיפא מהיקש: **אכן ליכה יוצאה בכסף.** לפיכך ליכה מתגרשת לחצאין: **תאמר בשפחה שיוצאה בכסף.** הלכך כי נפקא בשטר תנא לף לחצאין: **דברה תורה כו'**. ולעולם בשפחה גמורה מסתעי: **לא קנה.** דגמר לה לה מאשה: **בשטר הוא דפליגי.** הלר פליג נימא בהן מתניתא שטר נקט דוקא לאילו בכסף דברי הכל קנה: **נימא תיובתא דרב יוסף תיובתא דרבי.** תלא לאמר בשטר רבי מודה והכא תניא דפליגי ועוד לאמר רב יוסף בכסף פליגי ובריימא דיקא בכסף מודו רבנן דקנה: **להודיעך כחו דרבי.** לאפוי בשטר לאיכא למגמר לה לה מאשה דלא תיפוק לאחצאין פליגי: **להודיעך כחן דרבנן.** לאפוי בכסף לאיכא למדרש והפדה לא נפדתה פליגי: **יכול לכל.** שהולה פדויה ומתארסה לעבד עברי קרא משמעי וקאמר לא יוומתו מחמת ילוף תלמוד לומר לא נפדתה: **מי לא נפדתה יכול לכל.** דלא נפדתה כלל ואפ"ה מיתייב משם אחיה דילה הוחיל ומתייחד לעבד עברי שמותר בשפחה: **אין לי אלא בכסף.** לאחמר' ניה דנפקא לאחירות: **בשטר מנין.** שיולאה לאחירות: **אין לי אלא חציו בכסף.** וכ"ש כולו: **או כולו בשטר.** אבל אניי בשטר עדיין לא למדנו שאם שיחרר חציו יהא חציו בן חורין: **בשלמא לרב יוסף לבשר לאיסורא.** ואוקימנתא על כרחין דבתרוייהו פליגי: **הא מני.** לאמר דבתרוייהו נפקא לאחצאין רבי היא: **אלא לרבה.** לאמר בשטר פליגי אבל בכסף דברי הכל קנה: **רישא.** דקתני בכסף לאחצאין דברי הכל: **וסיפא.** דקתני אף בשטר לאחצאין רבי היא ולא **רבי אמר לך רבה.** רבי לאמרה לכולה לאיכא למימר בתרוייהו קנה ורבנן לאיפלוג עליה בשלמא אבל בשטר ולא בכסף והא מתניתא מיהא לאיהו לאמרה. ול"ג ונסיב לה לגיטא לאתגרשא: **מוקים לה.** למסקנא חציו עבד וחציו בן חורין בכסף ודברי הכל: **כל**

כת חורין אינו יכול. לימא מפני לד עבדות שבו: לא קנה כולו. יולר המלך לא על מנת להיות ריקנית ברא מותה כי אם לשבת להיות בה ישוב יצרה: גמ' קנה. והוי חציו בן חורין: והפדה לא נפדתה. דגבי שפחה מכרזה ליכא לדדיים ליה בפדויה ואינה פדויה לקמן ובמסכת כריתות (דף יא.) חציה שפחה וחציה בת חורין ומשום פדויה פלייה בכסף ובשוה כסף: **חופשה לא נתן לה.** היינו שטר דגמר לה לה מאשה: **מה כסף בין כולו בין חציו.** כלילף מוספדה לא נפדתה: **מה אשה לחציה לא.** אין לאשה מתגרשת מצעלה לחצאין: **רבנן סברי ג"ם עדיף.** דלא שבקינן ג"ש ולילפינן מהיקש. ורבי סבר היקש עדיף דכי ליכא למילף מהיקש ומג"ש שבקינן ג"ש ולילפינן מהיקש: **דכולי עלמא גזירה שוה עדיפא.** לכיון דמופנה לדרוש הוי ליה כמאן דכתביה בגופיה דקרא דהא קרא ימיל הוא וכי ליתו מופנים נמי ואין להשיב עליה כיון דמסיני גמרינן לה לאין לאדם דן ג"ש מעצמו מיהי עדיפא מהיקש: **אכן ליכה יוצאה בכסף.** לפיכך ליכה מתגרשת לחצאין: **תאמר בשפחה שיוצאה בכסף.** הלכך כי נפקא בשטר תנא לף לחצאין: **דברה תורה כו'**. ולעולם בשפחה גמורה מסתעי: **לא קנה.** דגמר לה לה מאשה: **בשטר הוא דפליגי.** הלר פליג נימא בהן מתניתא שטר נקט דוקא לאילו בכסף דברי הכל קנה: **נימא תיובתא דרב יוסף תיובתא דרבי.** תלא לאמר בשטר רבי מודה והכא תניא דפליגי ועוד לאמר רב יוסף בכסף פליגי ובריימא דיקא בכסף מודו רבנן דקנה: **להודיעך כחו דרבי.** לאפוי בשטר לאיכא למגמר לה לה מאשה דלא תיפוק לאחצאין פליגי: **להודיעך כחן דרבנן.** לאפוי בכסף לאיכא למדרש והפדה לא נפדתה פליגי: **יכול לכל.** שהולה פדויה ומתארסה לעבד עברי קרא משמעי וקאמר לא יוומתו מחמת ילוף תלמוד לומר לא נפדתה: **מי לא נפדתה יכול לכל.** דלא נפדתה כלל ואפ"ה מיתייב משם אחיה דילה הוחיל ומתייחד לעבד עברי שמותר בשפחה: **אין לי אלא בכסף.** לאחמר' ניה דנפקא לאחירות: **בשטר מנין.** שיולאה לאחירות: **אין לי אלא חציו בכסף.** וכ"ש כולו: **או כולו בשטר.** אבל אניי בשטר עדיין לא למדנו שאם שיחרר חציו יהא חציו בן חורין: **בשלמא לרב יוסף לבשר לאיסורא.** ואוקימנתא על כרחין דבתרוייהו פליגי: **הא מני.** לאמר דבתרוייהו נפקא לאחצאין רבי היא: **אלא לרבה.** לאמר בשטר פליגי אבל בכסף דברי הכל קנה: **רישא.** דקתני בכסף לאחצאין דברי הכל: **וסיפא.** דקתני אף בשטר לאחצאין רבי היא ולא **רבי אמר לך רבה.** רבי לאמרה לכולה לאיכא למימר בתרוייהו קנה ורבנן לאיפלוג עליה בשלמא אבל בשטר ולא בכסף והא מתניתא מיהא לאיהו לאמרה. ול"ג ונסיב לה לגיטא לאתגרשא: **מוקים לה.** למסקנא חציו עבד וחציו בן חורין בכסף ודברי הכל: **כל**

תורה אור השלם

1. כי כה אָמַר יְיָ בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים יֹצֵר הָאָרֶץ וְעֹשֵׂהּ הוּא כוֹנְנָהּ לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ אֲנִי יְיָ וְאֵין עוֹד: ישעיהו מה יח

2. ואיש כי ישכב את אִשָּׁה שִׁכְבַת זֶרַע וְהוּא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדְּתָה או חָפְשָׁה לֹא נִתַּן לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יומתו כִּי לֹא חָפְשָׁה: ויקרא יט כ

3. כי יקח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ:

דברים כד א

גליון הש"ס

גמ' ליימא תהוי תיובתא. כעין זה פוכה דף ד ע"ב וש"נ:

הגהות הב"ח

(ה) במשנה כופין אח רבו. נ"ב נ"ע מגמ' דכרכות דף מז ע"ב:

תוספות רי"ד (המשך)

אפשי ליקח ממזרת שיהו בניי ממזרים ולא יהיה להם תקון עולמית שאם היה יכול לישא שפחה יהיו בניו עבדים ויש להם תקנה או בשחרור או בפדיון אבל ממזרים אין להם תקנה עולמית מ"ה כופין את רבו לשחררו ואע"פ שהעבד נושא ממזרת אין בניו הולכים אחריו להקרא עבדים אלא אחר האם הולכים והם ממזרים והכי אמרי' התם בפ' האומר דדוקא הזכרים יכולים ליסהר ולא הנקבות כשנושא ממזר שפחה ולדה כמוה אבל כשהנושא עבד ממזרת אין בניו הולכים אחריו להקרא עבדים אלא אחר האם והם ממזרים דעבד אין לו חיים וזרעו הוא זרע חמור הלכך בניו ממזרים ואי ק' ולימא ליה רביה המכר לי חצייך בעבד עברי ואתן לך שפחה כנענית (קשה דהמוכר עצמו אסור בשפחה כנענית כשאר כל ישראל עוד קשה דעבד עברי אם אין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית עיין בהגהמ"ם פ"ג מהלכות עבדים) ועד שנכיך לרב נכיך לעבד שימכר לו. תשובה אומר לך העבד איני מוכר עצמי בק' מנה אני איני שואל חירות. ב"ד הוא שכופין את הרב ולא העבד כופה אותו הלכך אין תקנה אלא שנכוף הרב לשחרר וליקח דמיו שלא יחסרו לו עבדים אם רוצה לקנותם: ת"ר המשחרר חצי עבדו ר' אומר קנה וחכ"א לא קנה ואמר רבה מחלוקת בשטר דר' סבר והפדה לא נפדתה או חפשה מקיש שטר לכסף מה כסף בין כולו בין חציו אף שטר בין כולו בין חציו. ורבנן גמרי לה לה מאשה מה אשה לחציה לא אף עבד נמי לחציו לא אבל בכסף דברי הכל קנה פדויה ואינה פדויה. פי' קרא משתעי בחציה שפחה וחציה בת חורין והתם פדיון הוא בכסף ובשוה כסף והלכתא כרבנן דקי"ל הלכה כר' מחבירו ולא מחבירו: בעבד של שני שותפין

ג) [נעיל נג: ומ"ש], ג) [קדושין יח: ומ"ש], ד) [קדושין ס. ומ"ש], ה) [נכרות ס. ומ"ש], ו) כריתות יא., ז) [ע"ל כולה], ח) [ועי' תוס' תוס' מגיהה ב: ד"ה לא מוהו], י) [נעיל לח: לקמן מג.], כ) [נכרות מז:], ל) [וע"ע תוס' זכחים מח. ד"ה הכ"ע ותוס' יכמות עט. ד"ה היתיבו].